

JACQUELYN N ZITA

Feministisk forskning om sexualitet – i dag och i framtiden

Jacquelyn N Zita diskuterar här några utvecklingslinjer för framtidens feministiska forskning om sexualitet. Bakgrund utgör debatten mellan nyliberaler och nymoralister samt tre urskiljbara huvudlinjer i den feministiska teorbildningen om sexualitet: det förklarande perspektivet respektive det topografiska och det normativa perspektivet.

Trots att de historiker som studerade feminismen under 1860-1920-talet koncentrerade sig på västerländska kvinnors kamp för rösträtt och tillträde till högre utbildning, stod de sexuella frågorna i centrum under hela denna tidsperiod (Jeffreys 1982, Freedman 1982, Dubois & Gordon 1983). Västerländska 1800-talsfeminister politiserade sexuell dubbelmoral, kärlek mellan kvinnor, klitorismasturbation, »inträngande» obstetriska och gynekologiska metoder, födelsekontroll, abort, prostitution samt äktenskapliga och sexuella övergrepp – ämnen som alla har samband med den moderna feminismens intresse för kvinnors kroppshintegritet och sexuella frihet (Jackson 1987).

På 1800-talet polariserades debatten i dessa frågor mellan sociala renhetsivrare, vilka kämpade mot prostitution och mäns sexuella utsvävningar, och sexualliberaler som ville få ett slut på sexuella hämningar och släppa lös en »fri» sexualitet. De sociala renhetsivrarna ansåg att separationen mellan sexualitet och fortplantning stod i motsättning till deras intressen (Walkowitz 1980), medan de sexualliberala kvinnorna verkade för en sexualitet som inte syftade till barnalstring. Av den anledningen var de också för användning av preventivmedel och för kvinnors rättmätiga krav på sexuell njutning.

Det som ibland saknades i deras sexualli-

berala teorier, liksom i deras moderna motsvarighet, var en mer utvecklad förståelse av hur mansväldet och andra former av dominans påverkade kvinnors personliga upplevelser av kön och genus, liksom en förståelse av hur grova, repressiva metoder för kontroll av sexualiteten ersattes med »den nya teknologin» inom kapitalism, läkarvetenskap och beteendevetenskap (Foucault 1978). I och med dessa historiska förändringar blev sexualiteten föremål för sekulariserad och diskursiv forskning. Den förvandlades till ett område där individen kunde uttrycka sig själv och skapa sin identitet och till ett område för medicinskt överinseende.

Efter andra världskriget fortsatte feminister i USA att utveckla den tidigare feministiska rörelsens sexualpolitik genom att undersöka sambandet mellan sexualitet, kön/genus och ojämlikhet mellan könen. Med hjälp av slagordet »det personliga är politiskt» vidgade 70-talets radikala feminister, som Firestone (1970), Koedt (1973), Atkinson (1974), Millet (1977), Griffin (1979) och Daly (1976), gränserna för den accepterade politiska diskursen till att omfatta analyser av kvinnors sexuella njutning, sexuellt utnyttjande i äktenskapet och i kärleksrelationer, könsdynamik i heterosexuell kärlek och vänskap och de speciella utmaningarna i lesbisk sexualitet. Utvidgningen av begreppet »politik» –

bäst fångat i en definition av Kate Millet som »relationer byggda på makt, förhållanden där en grupp människor kontrolleras av en annan» (1977:23) – gjorde inte bara att sexualiteten blev mer synlig i feministernas skrifter utan också att den blev avsevärt mer politisk till sitt innehåll. Om »politik» finns överallt där makt existerar i form av dominans, då blir sexualitet och sexuell praktik politiska genom sin roll i olika relationer som medför makt, särskilt i dem som utspelas över köns-, ålders-, ras-, klass- eller andra gränser.

Genom att »politiserat sex» gjorde 70-talets feministerna viktiga framsteg när det gällde att krossa de heterosexuella normernas och praktikernas herravälde och ifrågasätta »det normala» i sexuell våld och könsförtryck. Trots att syftet var progressivt, blev begreppet i denna typ av feminism ofta totalitära och retoriska (Alcott 1988) vilket under senare delen av 1900-talet har lett till en ny sexuell kamp för att frigöra sexualiteten från feminismens politiska kategorier. Etik inriktad på frihet, sexuella minoriteters rättigheter och utmaningen av konservativa sexualnormer i farans och njutningens namn, utgör början på en ny privatisering av sexualiteten (Bright 1990). I den sexualliberala rörelsen, som allierar sig med den traditionella liberalismen och individens självbestämmanderätt, bestäms de sexuella parametrarna av begär och njutning hos samtyckande vuxna, till skillnad från den radikalfeministiska analysen, som finner kvinnors underordning i en viss sexuell praktik, oberoende av om samtycke finns eller ej.

Spänningen mellan den nyliberala rörelsen och den radikalfeministiska analysen bildar ram för min översikt över feministiska sexualteorier och deras konsekvenser för framtida sexualitetsforskning. Innan jag går in på de olika diskussionsområdena, tror jag att det kan vara lämpligt att undersöka de tre huvudlinjer eller perspektiv som tycks strukturera feministisk teoribildning om sexualitet: det *förklarande* (varifrån kommer sexualiteten?), det *topografiska* (var finns sexualiteten?) och det *normativa* (är sexualiteten politisk?). Dessa huvudperspektiv gör det möjligt att lättare förstå den feministiska teori-

bildningen om sexualitet, samtidigt som de ger utrymme för nya synpunkter på sambandet mellan sexuell praktik och kvinnors underordning.

Hur detta samband är utformat utgör själva kärnfrågan i den feministiska debatten (jfr Lederer 1981, Vance 1984, Snitow 1983, Ferguson 1984, Linden et al 1982, Ellis et al 1986). Om sexualiteten är förtryckande på vissa sätt och om kvinnors underordning bestäms av en viss sexuell praktik, kan själva den feministiska teoribildningen ge upphov till en egendomlig viktoriensk inskränkthet. »Politiserat sex» gör sina egna förbud märkligt politiska, för att inte säga utmanande. Följaktligen finner vi att nya grupper kräver plats på den offentliga arenan, då sado-masochister, prostituerade, pederaster, läderlesbianer, transvestiter och andra från sexualitetens utkanter börjar marschera på gatorna för att protestera mot den feministiska moralismens gränsdragningar. I en tid då den dominerande kulturen präglas av ökande konservativ könspolitik (Petchesky 1981, Gordon & Hunter 1978), måste vi fråga oss om detta envetna sysslande med sexuell mångsidighet inte fungerar som en repressiv och inskränkande politik, som fixerar upproret i det progressiva medvetandet vid en ändlös jakt på kroppsliga nöjen och brytande av traditioner. Eller är det så, som homosexuella teoretiker och förkämpar för sexuella minoriteter hävdar, att en sådan utveckling sporrar till en ny radikal möjlighet till social förändring och personlig frigörelse (Butler 1990, Case 1988-89, Patton 1985, Hocquenghem 1978)?

Det förklarande perspektivet

Sexualiteten är kanske ett av de sista områden som har blivit föremål för radikal politisk analys, eftersom den länge betraktades som privat, intim, personlig och underställd naturlagarna. Närheten mellan å ena sidan sex och å andra sidan kropp, parning och djuriskhet gjorde att sexualiteten sågs som ett område utanför kulturen. I konservativa ideologier avspeglades detta i att man såg heterosexualiteten som given och att sexualiteten betraktades som en överväldigande naturkraft som för samman könen, trots dess natur-

givna olikheter. Denna naturalistiska syn gör gällande att sexualiteten är en biologisk, kroppslig drift – en drift som drivs av sin egen apokalyptiska kraft, som kulturen antingen måste undertrycka och kontrollera eller försöka nära och förstärka.

Feminister har framgångsrikt analyserat hur denna syn på sexualitet har använts för att legitimera ojämlikheten i makt mellan könen (Sayers 1982, Blier 1984, Fausto-Sterling 1985), särskilt i den västerländska kulturen där »libido» definieras som något primärt manligt (Coward 1985, Barry 1979), »sex» som något upphetsande för män (MacKinnon 1987), »sexuella handlingar» som penis inträngande i vagina (Frye 1988, Hamblin 1986, Lorde 1984), »kvinnors nakenhet» som något som provocerar fram mäns aggressivitet och dominans (Dworkin 1981) och »sexuell kompetens» som »mogna» (i stället för »för tidiga») manliga orgasmer i en alltid beredd kvinnlig vagina (Jackson 1987).

I stället för att anse allt detta som givet av naturen har feministisk teori, med få undantag, föredragit en social tolkning av sexualiteten, en social, konstruktionistisk syn, där sexualiteten ses som en beståndsdel i det sociala livet, vilken endast existerar genom sin sociala form och organisation. Sexuella betydelser kan inte reduceras till förspråkliga handlingar utan uppstår ur kulturella och personliga betydelsekategorier, skapade genom praktiken i sexuella förhållanden och genom spridningen av njutning och begär över en mängd olika sexuellt bestämda eller tabubelagda fenomen (Coward 1985). Enligt denna syn sätter kroppens biologiska utformning gränser för vad som är möjligt, men förutbestämmer inte på något sätt den sexuella praktikens betydelse eller form. För de sociala konstruktionisterna uppstår då frågan om det finns någon sexualitet i sig eller om det bara finns något som kallas så (Plummer 1981). Och om det bara är något som kallas så, i vilken utsträckning kan man då vänja sig av med eller utveckla sexuella preferenser och modeller? Denna spänning mellan strömmen av sexuellt begär och dess stabilisering i förhållanden eller mönster för det som accepteras, ställer på nytt frågan om hur den »sexualiserade individen» är konstruerad.

Medan de konservativa sexualnaturalisterna ser på ojämlikheterna som en naturlig ordning inbyggd i själva sexualiteten, utgår de sociala konstruktionisterna från att sexualiteten i stort sett är en kulturprodukt, en antydning om »de olika komplicerade sätt som samhället har utformat våra känslor, begär, relationer och upplevelser av njutning på» (Weeks 1986). Dessutom ser de flesta *feministiska* sociala konstruktionister sexualiteten som en källa till kulturell uppbyggnad av kön/genus och ett redskap för mansdominans. Den sociala konstruktionismen förenas lätt med det som står på feminismens politiska dagordning: om det sexuella i huvudsak bara är det som kallas så (Plummer 1981) och hålls på plats av en förtryckarapparat, av våld och terrorism, liksom av åtrå och lust (Rich 1980), måste de som kämpar för sociala förändringar förlägga det negativa i sexualiteten till dess konstruktion och förändra villkoren och gränserna för denna.

Som Diamond & Quinby (1984) har påpekar i en analys av feministisk sexualretorik finns det återkommande hänvisningar till kontroll i den, t ex i uttryck som »återta våra kroppar», »ta kontrollen över vår sexualitet», »ta tillbaka det som berövats oss» – eller som MacKinnon har uttryckt det: »det som är mest vårt eget har mest tagits ifrån oss». Sådana talesätt antyder att någonting gått förlorat och att det gäller att ta tillbaka det. Diamond & Quinby hävdar att ett sådant språk kan medföra vissa politiska faror: »vi uppmanas att ta makten, men eftersom makten inte längre innehas av någon klart urskiljbar och sammanhållen grupp, är inte längre kraven på den kunskap som krävs för kontroll uppfyllda» (1984: 119).

Dessutom går kontrollretoriken lätt över i ett sökande efter något genuint kvinnligt eller feminint som ska återtas i sexualiteten, ett innersta väsen som måste räddas genom politisk och personlig kamp. Ibland innebär ett sådant sökande helt enkelt att själva förlusten blir synlig, som i Ann Koedts (1973) pionjärarbete om myten om vaginal organsm, Sherfey's (1970) vittgående spekulationer om kvinnlig orgasmpotential eller Shere Hites (1976) empiriska undersökningar av den ofta »inbillade» kvinnliga orgasmen. Vid andra

tillfällen försöker forskare benämna det som är frånvarande. Detta kan iaktas i de franska feministernas skrifter om den förlorade kroppen (Luce Irigaray 1985, Julia Kristeva 1981 och Monique Wittig 1986), i den magiska betydelse som ibland tillskrivs lesbisk sexualitet (King 1985, Daly 1978), och i aktuella försök att återvinna en äkta kvinnlig heterosexualitet som »på ett genuint sätt växer fram ur och uttrycker vår kvinnliga natur» (Hamblin 1983).

Som många andra har påpekat speglar återgången till en ny feministisk essentialism ironiskt nog den konservatism som feminismen gjorde uppror mot (Jaggar 1983), men den följer också av den retorik som beskriver »normal» sexualitet som oäkta, manligt identifierad och präglad av kvinnors frånvaro. Om en sådan socialt konstruerad sexualitet är »falsk», så borde dess motsats vara »sann», »naturlig», »ursprunglig» eller »verklig». Brown (1989), Nichols (1987) och Loulan (1984) har nyligen ställt denna essentialism under debatt genom att påstå att det som ofta betraktas som äkta kvinnlig sexualitet, vilken kännetecknas av kommunikation, känslomässig intimitet och försiktighet och i mindre utsträckning betonar fysisk prestation och orgasm, ofta kan avspegla ensidigheten i kvinnors socialisering och bland de lesbiska en särskild eroto/homofobi (dvs rädsla för det erotiska i homosexualiteten).

Essentialism och social konstruktionism utgör alltså ändpunkterna på en huvudlinje i feministisk teoribildning om sexualitet. I den ena änden försöker feministiska essentialister rädda den genuina kvinnliga sexualiteten undan manlig kontroll, vilket ger upphov till ett polymorft sökande efter den förlorade kroppen eller efter ett språk att benämna den med. I den andra änden har rent sociala konstruktionister, som ofta i Lacans efterföljd ser begär och sexuell identitet som en skör kulturell stabilisering, svårigheter med att tillskriva historien (Mitchell 1982), eller det materiella i kvinnors behov (Grimshaw 1988), eller till och med kroppar (Zita 1989), en sådan labil konstruktion. När som hos essentialisterna »kontrollspråket» används, uppstår frågor om vad som måste kontrolleras, vem som kontrollerar och vad som kon-

trolleras – egendomligt nog finner vi att denna retorik hänför sig till en extas som ofta upplevs bäst när vi förlorar kontrollen och släpper oss lösa. Det som olika individer till slut kan »återkräva» är mestadels något rent personligt, ofta något kortlivat och ganska obetydligt. Det essentialistiska språket gör emellertid det vunna mer grandioöst.

Det topografiska perspektivet

Västerländsk liberalism har underlättat för den sexuella pluralismen genom att hävda individens rätt att uttrycka sig själv och att ha ett sexuellt privatliv. I befolkningsrika urbana områden där anonymitet och privatliv var mer skyddade från samhällets moraliska kontroll och övergrepp, blev »frizoner» för sexuell utforskning och alternativa retoriska möjligheter tillgängliga (Ferguson 1981, Cass 1983-84). Begreppet »privatliv» har emellertid blivit tveeggat för den feministiska analysen: de positiva sidorna befriar kvinnor från konservativ sexuell moralism, medan de negativa gör att hemmet avgränsas och att våld mot kvinnor och barn frodas där. Det som i hög grad utmärker modern feministisk sexualpolitik är att den har politiserat denna plats: den har gjort en bestående insats för att avslöja och skapa reaktion mot våld och sexuellt utnyttjande i hemmet och i personliga relationer.

Då det »privata» blir »offentligt» åtföljs det emellertid ofta av krav på statliga ingripanden, särskilt när det gäller incest, våld i hemmet, våldtäkt inom äktenskapet och abort. Sådana ingripanden ger upphov till nya frågor om förhållandet mellan staten och den sociala kontrollen av sexualiteten. I vilken utsträckning är staten och dess institutioner involverade i kontrollen av det mänskliga begäret, i hur begäret formas och i registrandet av hur de »sexuella beteendena» uttrycker begäret? Under vilka förhållanden bör staten ingripa i individens privatliv? När bör staten reglera pornografin, avkriminalisera prostitution och homosexualitet?

De skamkänslor för kroppen och den vikt som läggs vid kroppslig perfektion i kapitalismens ideologi – i vilken utsträckning stöder

detta det förtryck som t ex kan ses i kvinnors moderna fixering vid att vara magra (Cherlin 1981, Chapkis 1986)?

Sådana frågor ger upphov till en djupare frågeställning – var finns sexualiteten i vår kultur? På en nivå förefaller sexualiteten vara en mycket privat företeelse, något som utspelar sig mellan individer, men på en annan nivå tycks sexualiteten vara utspridd över områden utanför kroppen, då t ex reklamerna förknippar den med bilar och andra sexuellt bestämbara ting. Reklamerna sexualiserar tingen och producerar betydelser.

Enligt Foucault verkar staten och dess institutioner i och genom kroppen för att skapa »sexualitet» och dess uttryck. Men som olika feminister har påpekat, verkar Foucault ha missat könets betydelse i dessa konstruktioner (Diamond & Quinby 1988). I mer aktuella arbeten hävdar Coward (1985), de Lauretis (1987), Sedgwick (1985) och MacKinnon (1982, 1987) att de moderna sexualteknologierna och representationerna faktiskt grundlägger våra begär, njutningar och könsbestämda identiteter. Enligt detta synsätt formar vi oss själva till »män» och »kvinnor» i våra dagliga handlingar, sexuella möten och själv-i-scensättningar. Detta sker dock inte isolerat från de institutioner och sociala kontroller som samverkar i detta syfte. Sexualiteten och dess användning är viktig för makten både över själva kroppen och bortom den. Makten präglar också tolkningarna av sexuella betydelser.

Ett område med många och svåra problem för feministisk analys är frågan om sexualiteten är något medfött inom individen eller något socialt påtvingat och främmande. Ett annat problem är att sexualiteten också ger intryck av att vara utspridd över kroppar och andra områden, närhelst den benämns, används eller uttrycks (Coward 1985). Sexualiteten förefaller vara något långt ifrån privat och ändå samtidigt helt privat. Förlusten av en klar gräns mellan den privata och den offentliga sfären för sexualiteten har gjort det ytterst problematiskt att teoretisera om sexualitet och sexuell begär, speciellt vad gäller feministiskt tänkande, där den sexuella praktiken anses vara kopplad till kvinnans underordning. (Jämför t ex Catharine Mac-

Kinnons »Pleasure Under Patriarchy», 1987, där det begärande kvinnliga subjektet är så gott som helt format av förtrycket under patriarkatet, med Nancy Fridays, 1983, och Pat Califias, 1988, positiva beskrivningar, där kvinnligt begär utgör en obefläckad plats, från vilken jaget skapas.) Med nya frågeställningar som stör bilden måste de njutningar som erbjuds, de begär som skapas och de intressen som tjänas undersökas igen. Kontroversiellt nog, tar sådana frågor, om de tas på allvar, bort »en del av nöjet», vilket är ett helgerån i västerländsk kapitalism, där njutning är något heligt och sexuella upplevelser har gjorts till en handelsvara.

Det normativa perspektivet

I modern feministisk teori hävdas ofta att sexualiteten är politisk, inte bara vad gäller individens rätt till sexuell självbestämmande, utan också innehållsmässigt, i det som händer då sexualiteten uppträder. Det finns skilda uppfattningar om huruvida sexualitetens innehåll – vem som gör vad med vem och hur och var och när – är moraliskt och politiskt neutralt; och om så inte är fallet, hur det moraliska och politiska innehållet då ska värderas och tolkas. Om sexuell aktivitet i sig själv är moraliskt neutralt, med undantag för skändliga sexualbrott som våldtäkt och sexmord, då kan sexualitetens politik och moral skrivas om till en diskurs om rättigheter, som ger individens rätt till sexuell frihet och mångfald företräde.

Inom feministisk teori finns ett antal frågeställningar som rör sambandet mellan å ena sidan socialt formad sexuell praktik och å andra sidan den sociala konstruktionen av kön/genus. Denna motsättning kan tydligt iaktas i Gayle Rubins verk, vars tidiga arbeten stödde radikalfeministernas åsikt om den heterosexuella praktiken som huvudsäte för det manliga förtrycket av kvinnor. I en tidig uppsats, »Traffic in Women: Notes on the 'Political Economy' of Sex» (1975), bryter Rubin ner den sexuella praktikens sociala konstruktion och könsuppdelningen till ett system, ett köns/genussystem som ger utrymme för en delvis sammanfallande teori om både sexualitet och kön/genus.

Varje samhälle har också ett köns/genussystem – ett antal åtgärder med hjälp av vilka biologiskt råmaterial i form av mänsklig sexualitet och fortplantning genom mänskligt socialt ingripande omformas och tillfredsställs på ett konventionellt sätt, hur bisarra en del av dessa konventioner än må vara. (Rubin 1975:165)

Ett köns/genussystem är inte bara den reproduktiva beståndsdel i »produktionssättet». Utformningen av könsidentitet är ett exempel på produktion inom det sexuella systemet. Och köns/genussystemet omfattar mer än »reproduktionsförhållandena», alltså mer än reproduktion i biologisk mening. (Rubin 1975:167)

När Rubins kontroversiella uppsats »Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality» gavs ut 1984 hade hon tydligt ändrat sig. Sålunda nybliven sexualradikal och utövande sadomasochist (1982), kräver nu Rubin att teorier om sexualitet ska särskiljas från feministiska analyser av köns- och mansförtryck. Enligt Rubin kan sexualitetens historia och sociala praktik bäst förstås som funktioner av ett relativt självständigt system, som har sina egna förtrycks-, uteslutnings- och normaliseringsmekanismer. Denna begreppsliga separering markerar början på ett nytt teoretiskt område, »homosexuell teori»:

I motsats till vad jag framförde i »The Traffic in Women» hävdar jag nu att det är viktigt att analytiskt sett skilja kön och sexualitet åt för att bättre kunna avspegla deras olika sociala existens... I den lesbiska feministiska ideologin har t ex förtryck av lesbiska oftast analyserats i termer av kvinnoförtryck. De lesbiska förtrycks emellertid också som avvikande och perversa, genom sexuell och inte genom könsmissig straffning. (Rubin 1984:38)

Enligt detta synsätt är felet med den moderna sexuella praktiken inte att den har införlivats med maskulina normer och underlättat för mansdominansen, utan att en snävt avgränsad heterosexuell norm har höjts till skyarna, vilket marginaliserar andra former av sexuella uttryck och på så sätt gör oppositionell sexuell praktik till perversioner. Enligt Rubin och andra sadomasochister (Califia 1980, 1981) är sexuell maktöverföring inte nödvändigtvis något könsbestämt, om inte deltagarna själva har valt att ha det så. När

den könsbundna essentialismen är borta, blir maktens betydelse i sexuell praktik en omstridd fråga.

Detta kontrasterar mot Andrea Dworkins och Catharine MacKinnons åsikter, vilka hävdar att sexualiteten är politisk, därför att könsojämlighet till stor del skapas i och genom sexualitet; när vi »har sex» eller »symboliserar sex» på vissa speciella sätt, skapar vi betingelserna för könsojämlighet, vad vi än må tro att vi annars gör. I sådana handlingar är makten väsentligen könsbestämd och könsskapande. Som MacKinnon uttrycker det:

För mina syften här blir en sexualteori feministisk i den mån den behandlar sexualiteten som ett uttryck för mansvåldet – som definierad av män, påtvingad kvinnor och grundläggande för könets betydelse. Ett sådant synsätt fokuserar feminismen till kvinnors underordning under män eftersom sexualiteten, dvs en dominansens och underkastelsens sexualitet, identifieras som något nödvändigt, grundläggande och på något plan helt avgörande i underordningsprocessen. (1987:68-69)

Arvet efter detta synsätt kan ses inte bara i kvinnors växande kritik av heterosexualliteten som institution utan också i den feministiska diskursen om och politiseringen av våldtäkt. På 70-talet skedde viktiga genombrott i den kliniska och mansdominerade diskursen om våldtäkt (Millet 1987, Griffin 1979, Brownmiller 1976), då uppmärksamheten fästes vid de kvinnliga offrens upplevelser och det sätt på vilket samhället, domstolarna och staten vanemässigt betraktade sexualitet utan samtycke och under tvång, som något som inte var särskilt märkvärdigt och som inte krävde samhällsinsrippingen (Bourque 1989). I den feministiska analysen försökte man visa likheterna mellan våldtäkt och andra våldsbrott och avslöja det oförsvarliga våld kvinnor upplevde. I feministisk litteratur trädde kvinnan-som-offer fram som en ny figur, en person som fick rätt att tala, berätta sin historia och bli trodd (Russell 1975).

Gradvis utvecklades denna strategi till en bredare analys i vilken våldtäkt förknippades med andra typer av manlig dominans (Russell 1984, Griffin 1979, Rush 1980). Rädsla för våldtäkt, våldtäktsmyter, olika manlig och

kvinnlig beteendesocialisering och en heterosexuell praktik, där gränsen mellan »påtryckning» och »våld» ibland är svår att dra, gjorde inte bara att könen fick olika förhållande till heterosexualiteten utan också att män och kvinnor tillskrevs olika sexualitet (Seidman 1989). Då feministisk teori gjorde sexualiteten könsbestämd uppenbarade sig den aggressive mannen, våldtäktsmannen, och ställde till begreppsligt och känslomässigt kaos, när det gällde den till synes klara åtskillnaden mellan våldtäkt och mer mångtydiga heterosexuella upplevelser. Socialt inlärt, manligt sexuellt beteende blev något misstänkt och dess samband med mansdominans mer oroande (Barry 1979, Griffin 1981, MacKinnon 1982, Dworkin 1981, Linden, Pagano, Russel & Star 1982).

Ett sådant tänkande gjorde alltså sexualiteten politisk, som källa till kvinnoförtryck och som det ställe där kulturen genom inverkan på kropp och psyke materiellt skapar »män» och »kvinnor». Sexualiteten är »det som i huvudsak gör skillnaden mellan könen till vad den är, det vill säga något mansdominerat där den finns, vilket är nästan överallt» (MacKinnon 1987:69). Dworkin (1987) har nyligen skrivit att kvinnors underlägsenhet beror på samlaget; ett fysiologiskt sätt att skapa »kvinnor» med hjälp av de kulturellt kodade betydelseerna hos »inträngande», »ägande», »besittning» och andra kränkningar av kvinnors fysiska integritet. Enligt Dworkin blir kvinnan »kvinna» genom att erotisera sin självutplåning. Enligt MacKinnon är kränkning av kvinnors kroppsintegritet under tvång det som definierar den manligt könsbestämda (socialt skapade) sexualiteten.

Hur giltig denna åsikt är beror på i vilken utsträckning själva innehållet i sexualiteten är präglad av det sociala könet och vidare på om denna könsstrukturering på ett grundläggande sätt bidrar till kvinnoförtrycket. Om vi accepterar att maktutövning i sexuella handlingar gynnar mansdominans i heterosexuell praktik och också gynnar maskulina tolkningar av andra verksamheter, då kan den feministiska analysen av sexuell ojämlikhet och könsförtryck överföras på tolkningen av sexuella handlingar. Därav borde då följa att det som är fel med den nutida sexuella

praktiken är det som är fel med ojämlikheten mellan könen: kvinnors förlust av makt, värdighet och äkthet, kvinnors fördragsamhet med onödigt lidande och kvinnors brist på rätt till självbestämmande och kontroll över sin kropp.

Problematiserade och omtvistade områden

Feministisk sexualteori har gjort mycket för att rucka på traditionella antaganden om sexualitet. Dekonstruktionen av naturalistiska åsikter om mänsklig sexualitet har ställt det heterosexuella herraväldet under debatt och till och med ifrågasatt heterosexualitetens möjlighet som feministisk praktik (Firestone 1970, Hamblin 1982). Förståelsen av den sexuella praktiken som ett förhållande mellan kroppar med både socialt och biologiskt kön, snarare än som kroppar i allmänhet eller libido i abstrakt mening, skiljer feministisk sexualteori från manligt progressiv sådan, som Reichs, Marcuses och Foucaults. Slutligen har den nya feministiska teoribildningen gjort det möjligt för historiskt sett nya frågor att uppstå, t ex om den sociala konstruktionen av sexuell praktik och dess samband med den sociala könsuppdelningen och kvinnors underordning.

Förutom de motsättningar som jag skisserat ovan, finns det ett antal andra diskussioner som faller inom det omtvistade området i feministisk teoribildning. Dessa diskussioner tar upp prostitution, sexualitet över generationsgränser, fetischism, olika roller i lesbiska relationer, sadomasochism och pornografi. Trots att det ligger utanför syftet med denna artikel att ge en överblick över alla detaljer i dessa diskussioner, ger min analys av huvudlinjerna i feministisk teoribildning och polariseringen mellan radikala feminister och sexualliberaler en allmän ram, inom vilken det blir möjligt att förstå hur det underordnade diskussionerna är utformade. Radikala feminister som Dworkin, som betraktar sexualiteten som något bestämd av det sociala könet och som sådan politisk, ser t ex i pornografi en framställning av *vad kvinnor är*, i förekomsten av sexuell våld ett påståen om *vad kvinnor är till för* och i prostitution bevis för *vad kvinnor gör*. Enligt Dworkin defi-

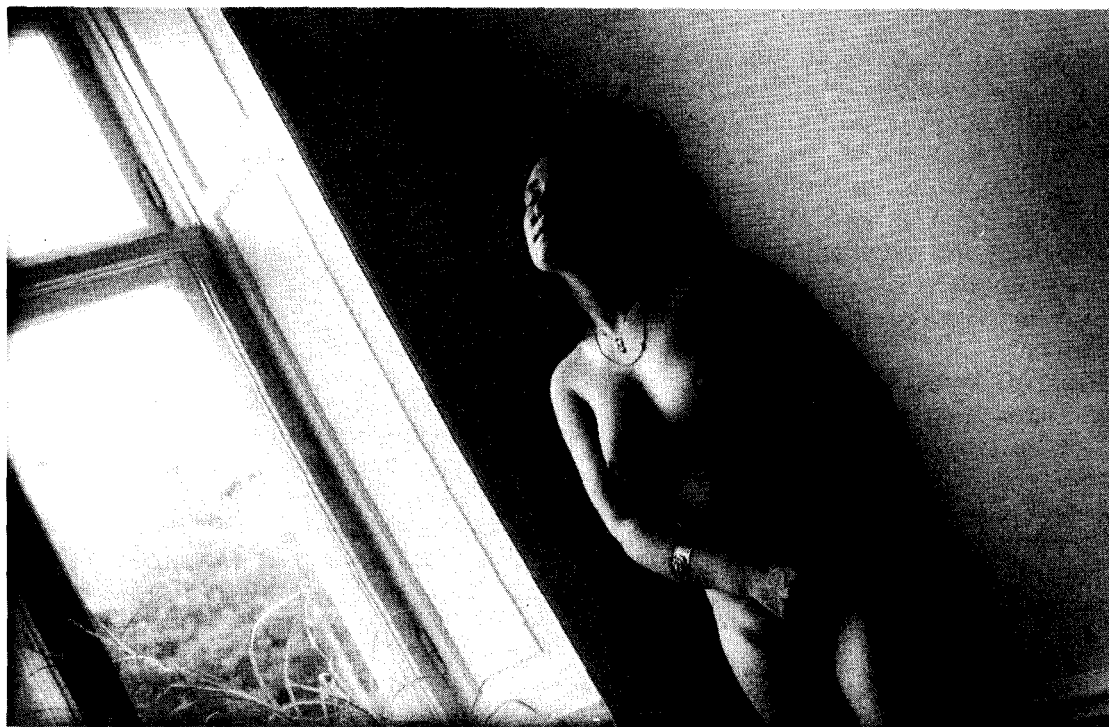


Foto: Anne Mossberg.

nierar pornografin genom erotiseringen av den sexuella dominansen över kvinnor – en kod som är giltig oberoende av deltagarnas biologiska kön – på ett fundamentalt sätt kvinnors sociala ställning i manssamhället. Dess tjänarinna, prostitutionen, styr också kvinnors sexualitet. Den »snärjer» en reservarmé av kvinnor och håller dem i beredskap åt männen, samtidigt som alla kvinnors roller beskärs. Tillsammans med sådana åsikter finner man energiska försök till politisk organisering mot pornografi och prostitution, och också försök att reglera dessa verksamheter med hjälp av legala och sociala system (MacKinnon & Dworkin 1988, Duggen et al 1985).

Sexualliberalerna, som tenderar att betrakta sexualiteten som en privatsak för individerna eller som något som är skyddat genom rätten till sexuellt självbestämmande, har kämpat passionerat mot de radikala feministerna. När sexualliberalerna har förenat sig med prostituerade, utövare av sadomasochism, fetischism och andra -ismer i sexualitetens utkanter, har de politiserat inskränkningarna av »fria uttryck för sexualitet» (De-

lacoste & Alexander 1987, Bell 1987, Pheterson 1989, Califia 1981, Rubin 1980). Enligt Margo St James är t ex byte av pengar mot sex vid prostitution inte något i och för sig farligt eller motbjudande, om inte de omständigheter och betydelser som bildar bakgrund till bytet gör arbetet farligt och nedvärderat. Både Andrea Dworkin och Margo St James är bekymrade över att kvinnor utnyttjas vid prostitution, men de har olika uppfattningar om omfattningen av den, liksom var den äger rum och vilka bevis det finns för den.

En liknande analys skulle kunna göras av andra underordnade diskussioner, om t ex sadomasochism, olika lesbiska roller, sex över generationsgränser, fetischism samt om produktion och konsumtion av pornografi. Inom det omtvistade området råder det delade meningar om hur sexuell betydelse skapas, om maktens närvaro och betydelse, liksom om medverkan, samtycke, skada, risk, njutning och till och med om anatomiska skillnader. Det är olyckligt att sexualliberalerna har förkastat de radikala feministerna som »sexpoliser» och »puritaner», eftersom den

radikala feminismens provokation gör att analysen går längre än till kontraktsfrågor, och undersöker vilken betydelse innehållet i sexuella handlingar kan ha för skapande av kön och könsojämlikhet. Det är också olyckligt att radikala feminister har avfärdat sexualliberalerna som »medlöpare», »liberala sillmjölkare» och »sexmissbrukare», eftersom deras kritik ställer viktiga frågor om inflytande och motsägelser i kvinnors sexuella erfarenhet.

Lägg märke till att diskussionen begränsas av två ytterpunkter – i ena änden en ny feministisk normativ syn på sexualiteten, vilken omfattar omvårdnad, närhet, ömsesidighet och maktindelning, och i andra änden handlingar som definieras som i stort sett oetiska, t ex incest, våldtäkt, sexuellt utnyttjande och sexualmord. Tvister uppstår om var gränserna går mellan de handlingar som ska betraktas som legitima och godkända, sådana som ligger inom det omstridda området och medför vissa risker, men där det är oklart om de ska fördömas eller inte, och sådana som tillhör listan över chockerande handlingar och brott. Hur än gränserna dras, förblir Millets definition av »politik» som »relationer byggda på makt, förhållanden där en grupp människor kontrolleras av en annan» (1977:23) ett centralt spörsmål. Om sexualitet är politisk, handlar dess politik om bruk och missbruk av makt och det förhållande detta har till kvinnoförtryck. Eftersom begreppsområdet sträcker sig från »vanlig svenssonkärlek» till filmer där verkliga mord begås, är det svårt att komma fram till enkla lösningar. Den extrema polariseringen i de feministiska sexualdiskussionerna (Ferguson 1984) undviker det som är nödvändigt: ännu mer tänkande kring sexualiteten.

Konsekvenser för framtida forskning och analys

Framtiden för feministisk forskning om sexualiteten är inte lätt att sia om, eftersom den påverkar nästan alla ämnesområden. Sammanfattningsvis skulle det vara till hjälp att ge en översikt över olika discipliners intresse för sexualiteten och utforska hur de formas av oprövade antaganden om heterosexuali-

tet och kön (Harding 1986), en uppgift som emellertid är alltför omfattande för denna artikels syften. Med min analys av feministisk teoribildning blir det dock möjligt att spekulera över framtiden för feministisk forskning om sexualiteten genom att utgå från de grundläggande frågorna i de olika huvudlinjerna, vilka ständigt dyker upp på nytt inom mer specialiserade ämnesorienterade och tvärvetenskapliga projekt. De allmänna frågorna blir därför följande:

1. *Det förklarande perspektivet* är fokuserat på hur sexualiteten kommit att bli vad den är. Sjuttioalets feminister började ställa de frågor som ännu i dag styr våra undersökningar och vår forskning: Hur utformas sexualiteten socialt? Finns det några biologiska gränser? Finns det några kulturella gränser? Är åtskillnaden mellan kropp och kultur kulturspecifik? Finns det något som är sexuellt i sig? Utöver dessa allmänna frågor har feminister särskilt riktat in sig på kön, ras och klass: Hur är den sociala könskonstruktionen inbyggd i formandet av sexuella normer och praktik? Hur påverkas kön/genus konstruktionen av skillnader i ras, klass, ålder, etc?

2. *Det topografiska perspektivet* problematiserar sexualitetens lokalisering: Vilket samband råder mellan sexualiteten, sedd som något privat som utspelas mellan individer och de institutioner och normativa kontrollsystem som finns inom den offentliga sfären? Vilket område är gemensamt för de båda sfärerna och hur förstärker de varandra när det gäller betydelse, normer, begär och njutning? Vilket samband bör råda mellan stat och individ när det gäller sexuell, erotisk och reproduktiv frihet? Feministisk analys har åter något speciellt att tillföra: Hur är konstruktionen av könsuppdelning och könsbestämda sexuella praktiker relaterade till upprätthållandet av statens makt och upproret mot den? Hur kompliceras detta sammanhang av skillnader i klass, ras, ålder, etc?

3. *Det normativa perspektivet* utforskar sexualpolitiken. Följande frågor är feministiska både i vid och inskränkt bemärkelse: vilket samband råder mellan sexuell praktik och social konstruktion av könsuppdelning och

könsojämlikhet? Om den förra är underförstådd i den senare, blir det då möjligt att förstå konstruktionen av förtryck genom sexuell praktik? Kan en politisk/etisk diskurs användas för att tolka innehållet i sexuella handlingar? Kan sexualitet förstås bäst om den avskiljs från kön/genus, såsom del av ett analytiskt och socialt självständigt system inriktat på kroppslig kontroll? Vilka aspekter av sexualiteten är politiskt relaterade till mekanismen i kvinnans underordning?

Oberoende av i vilken skepnad dessa frågor framträder i den omstridda zonen eller i ämnesspecifika projekt, så är de med nödvändighet delar av den feministiska utforskningen av sexualiteten. Det som gör dessa undersökningar *feministiska* är gemensamma metoder inom forskning och vetenskap: (1) uppmärksamhet riktas mot kvinnors faktiska sexuella erfarenheter, (2) sambandet mellan sexuell praktik och kvinnors sekundära samhällsställning granskas ständigt och sätts i relation till ras, klass och andra skillnader, (3) försök görs att »avnormalisera» de konventioner i sexuell praktik som är skadliga för kvinnor, barn och andra människor, och (4) en strategi utvecklas för att maximera individens erotiska frihet och för sexuell mångfald.

Eftersom de flesta feministiska sexualundersökningar har en förkärlek för social konstruktionism förefaller det vara väsentligt att förklara mekanismen i socialt konstruerad könsuppdelning och sexuell praktik. Detta måste ske utan att kvinnors sexuella upplevelser eller den betydelse de har för dem nonchaleras (Smith 1979). Tidigare teorier gjorde fel när de bortsåg från detta. När särskild uppmärksamhet ägnas åt kvinnors upplevelser och betydelsen av dem börjar den sociala konstruktionismens frågor ställas – varför dessa betydelser, dessa beteenden vid denna tidpunkt, på denna plats och i denna situation? Undersökningsmetoder som utgår från det historiska och sociala sammanhanget minskar risken för förutfattade bedömningar och naiv subjektivism.

*

Slutligen skulle jag vilja framföra några varningsord med tanke på framtida feministisk analys av sexualiteten, i ett försök att skapa

en buffertzona gentemot de assimilationsmetoder vilka undergräver den radikala utmaning som den feministiska forskningen utgör. Assimilationsmetoderna lockar oss att använda just de tekniker i den modernistiska sexualdiskursen som har förtryckt kvinnor och stött de konservativa normerna i heterosexuell praktik. För att den feministiska analysen av sexualitet ska bli en »katalytisk» utmaning mot den moderna sexuella praktiken och teorin anser jag att följande intresseområden bör tas upp:

1. *Dekonstruktion av sexualitetens enhetsbegrepp.*

Den feministiska analysen måste betona mångfalden och komplexiteten hos de mänskliga sexuella upplevelserna, vilka ofta inordnas i vida kategorier som »heterosexuell», »lesbisk», »pervers», »sexfixerad» osv. De enhetliga begreppen ger upphov till stereotyper och en förenklad syn på sexualiteten, och understödjer då en maktstruktur som inte låter sig påverkas av kritisk självreflexion eller funderingar över de begrepp den använder.

2. *Kontextuell förankring av sexuell praktik.* En annan taktik som gör att sexualiteten inte utsätts för kritisk analys är att den isoleras från andra former av social praktik, vilket gör att »sex» förefaller vara en del av naturen snarare än något som har samband med kulturen. I den feministiska analysen bör inbördes samband och införlivanden betonas, särskilt sambanden mellan kön, ras och klass (ett område som egendomligt lite har undersökts av den feministiska sexualanalysen) och hur sexualiteten utnyttjats för annat socialt förtryck, när det gäller ras, klass, ålder, kropp osv. (Moraga & Hollingbaugh 1983, Pratt 1984, Hoagland 1988).

Sexuella handlingar bör inte heller ses isolerade från varandra. T ex framträder homofobin (rädslan för homosexualitet) på många olika sätt i avståndstagandet från sexuella handlingar som inte leder till barnalstring. Den befarade förlusten av rätt till abort och bristen på säkra och effektiva preventivmedel kommer t ex att i grunden påverka heterosexuella kvinnors tillgång till sex utan barn, särskilt när de sexuella normerna starkt fördömer orala och anala handlingar eller and-

ra sexuella uttryck som inte omfattar det heterosexuellt genomförda samlaget. Förhållandet mellan sex som leder till fortplantning och sådant som inte gör det väcker ett stort antal frågor, t ex rätten till abort, nödvändigheten av heterosexuellt samlag, homofobi, födelsekontroll, sexualundervisning och kvinnors underordning.

3. *Dekonstruktion av lesbianism som magiskt tecken.* I sjuttioalets feministiska teoribildning kring sexualitet behandlades lesbianismen ibland som en magisk lösning (King 1985) på den könsbundna orättvisan i heterosexuell praktik, det enda möjliga sättet »att sluta älska fienden» och »bejaka sin kvinnoidentifierade sexualitet». Medan den lesbiska feminismen uttrycktes genom olika rituella drag i de lesbiskas berättelser om hur de »framträtt», i utvecklingen av en lesbisk kultur och i tiraderna mot det heterosexuella förtrycket och dess institutionella kontroll, höll lesbianismen på en annan nivå fast vid sin egen oklarhet och vägrade att undersöka mångsidigheten, sammansattheten och de negativa »hemligheterna» i sin konstruktion av identitet. Ett sådant tänkande reproducerar hyckleriet och oklarheten i de hierarkiska könskategorierna.

4. *Omvärdering av »homopositiv» forskning.* För att motverka homofobi och hat mot homosexuella har man inom forskning om lesbiska och bögar gjort försök att visa att homosexuella i själva verket inte skiljer sig från heterosexuella. Trots att sådan forskning stöder åttiotalets identitetsbekräftande politik, suddar effekterna av den ut det verkliga innehållet i en sexualitet som riktar sig mot den rådande hegemonin inom sexuell praktik. (Kitzinger 1987). Projektet att »avnormalisera» heterosexuella normer genomförs inte med likhetsideologi. En sådan likhet neutraliserar hotet från oppositionell praktik och uppmantrar till en lättköpt tolerans mot »intet nytt».

5. *Partiell essentialism.* Enligt Foucault utsattes sexualiteten vid slutet av 1800-talet för ett nytt kunskapssteoretiskt tryck. Sexualiteten fick ett sanningsvärde då den blev individens sanning. Om vi ansluter oss till de modernis-

tiska antagandena att sexualiteten skapar en grundläggande personlig identitet och finns i kroppen som ett öppet gränsområde för djupt personligt sökande kommer vi också att se sexualiteten som en sanning om individen. Det är lätt hänt att vi gör om denna sanning till en personlighetens essens: Vad jag gör bestämmer *vem* jag är och *vad* jag är, i mitt innersta väsen.

I motsättning till detta tar den andra stora berättelsen om vår tid – postmodernismen – upp striden mot de modernistiska antagandena och deras essentialistiska börda. Under postmodernismens belägring förlorar sexualitetsdiskursen fotfästet, eftersom vem som helst kan komma att ta säte i diskursen där tal om sexualitet äger rum. I talet blir jag en som talar på det sättet – en av *dem* genom ordens makt. Diskurs ontologiserar.

Jag skulle vilja uppmana till nytänkande i fråga om essentialismen, som ju läser de metateoretiska diskussionerna. Kanske är litet essentialism bra i alla fall: att säga sanningen om sexualiteten som en personlig sanning och identitet är inte att tala med en universell stämma, utan med en röst som tillhör en verklig materiell kropp. En manlig postmodernist kan inte bli lesbisk genom att tala som en sådan. Jag vill uppmana oss till att hålla kontakten med kroppen – hur kulturellt förkroppsligade vi än må vara. Framtida feministisk forskning om sexualitet måste noga skärskåda postmodernistisk teoribildning, innan den helt kapitulerar inför diskursens makt.

6. *Mer klarspråk.* Slutligen behöver vi tala mer om vad som *görs* – mot vem, av vem, när, varför, hur, etc – i sexuella handlingar och praktiker. Genom att tydliggöra vad vi faktiskt gör i sexualiteten – tala mer klarspråk om den – kan alla de mystifikationerna som gäller sexuella kategorier och könsskillnader baserade på sexuella handlingar skärskådas mera öppet. Vi måste inse att i en kultur där den personliga sexualrepertoaren stängs in i det privata, riskerar en allmän offentlig diskurs, klädd i en abstrakt sexualteori, att uttrycka ingenting alls.

Här finns utrymme för mer empirisk forskning, liksom mer ärlighet och/eller »då-

lig smak». En feministisk teoretisk diskurs om sexualitet måste tydliggöra det pretentiösa i projektet, eller lägga retoriken åt sidan och bli klar och okonstlad.

Översättning: Margit Böhnemark-Myrman/KVT:s redaktion.

Printed with permission from Cheris Kramarø & Dale Spender: *The Knowledge Explosion: Generations of Feminist Scholarship*, Copyright 1991, Pergamon Press, Inc.

LITTERATUR

- Alcoff, Linda, »Cultural feminism versus post-structuralism: The identity crisis in feminist theory», *Signs* 13:3, 1988.
- Atkinson, Ti-Grace, *Amazon Odyssey: The First Collection of Writing by the Political Pioneer of the Woman's Movement*, Links Books, New York, 1974.
- Barry, Kathleen, *Female Sexual Slavery*. Englewood Cliffs, N.J. Prentice Hall, Inc, 1979.
- Bell, Laurie, red, *Good Girls/Bad Girls: Feminist and Sex Trade Workers Face to Face*, Washington, Seal Press, Seattle, 1987.
- Blier, Ruth, *Science and Gender: A Critique of Biology and its Theories of Women*, Pergamon Press, New York, 1984.
- Bourque, Linda, *Defining Rape*, Duke University, Durham, 1989.
- Bright, Susie, *Susie Sexpert's Lesbian Sex World*. Cleis Pres, Pittsburgh, Pa, 1990.
- Brown, Jan, »Sex, Lies, and Penetration» *Outlook* (Winter), 1990.
- Brown, Laura S, »Beyond thou shalt not: Thinking about ethics in the lesbian community.» *Lesbianism Affirming Nontraditional Roles*, ed Esther Rothblum and Ellen Cole, Haworth Press, New York, 1989.
- Brownmiller, Susan, *Against Our Will: Men, Women and Rape*, Simon and Schuster, New York, 1976.
- Califia, Pat, *Macho Sluts*, Alyson, Boston, 1988.
- Califia, Pat, »Feminism and sadomasochism», *Heresies* 12:3:4, 1981.
- Califia, Pat, *Sapphisty: A Book of Lesbian Sexuality*, Naiad Press, New York, 1980.
- Califia, Pat, »Lesbian sexuality», *Journal of Homosexuality* 4:3, 1979.
- Case, Sue-Ellen. »Towards a Butch-Femme Aesthetic», *Discourse* 11:1, 1980-1989.
- Cass, Vivienne, »Homosexuality identity: A concept in need of definition», *Journal of Homosexuality* 9:2/3, 1983-84.
- Chapkis, Wendy, *Beauty Secrets*, Southend Press, Boston, 1986.
- Chernin, Kim. *The Obsession: Reflections on the Tyranny of Slenderness*, Harper and Row, New York, 1981.
- Coward, Rosalind, *Female Desires: How They are Sought, Bought and Packaged*, Grove Press, New York, 1985.
- Daly, Mary, *Gyn/Ecology: The Metaethics of Radical Feminism*, Beacon Press, Boston, 1978.
- Delacoste, Frederique & Priscilla Alexander, *Sex Work: Writings by Women in the Sex Industry*, Cleis Press, Pittsburgh, Pennsylvania, 1987.
- de Lauretis, Teresa, *Technologies of Gender: Essays on Theory, Film, and Fiction*, Indiana University Press, Bloomington, 1987.
- Diamond, Irene & Lee Quinby, *Feminism and Foucault: Reflections on Resistance*, Northeastern University Press, Boston, 1988.
- Diamond, Irene & Lee Quinby, »Amercian feminism in the age of the body», *Signs* 10:1, 1984.
- Dubois, Ellen & Linda Gordon, »Seeking ecstasy on the battlefield: Danger and pleasure in neneenth-century feminist sexual thought:», *Feminist Studies* 9:1, 1983.
- Duggan, Lisa, Nan Hunter, Carole Vance, »False promises: Feminist anti-pornography legislation in the US», Vard Burstyn, red, *Women Against Censorship*, Douglas and McIntyre, Vancouver, British Columbia, 1985.
- Dworkin, Andrea, *Intercourse*, Free Press, New York, 1987.
- Dworkin, Andrea, *Pornography: Men Possessing Women*, GP Putnam's Sons, New York, 1981.
- Dworkin, Andrea, *Woman Hating*. Dutton, New York, 1974.
- Ellis, Kate, Nan Hunter, Beth Jaker, Barbara O'Pair & Abby Tallmer, *Caught Looking: Feminism, Pornography, and Censorship*, Feminist Against Censorship Taskforce (FACT) Book Committee, New York, 1986.
- Epstein, Gay, »Politics, ethnic identity: The limits of social constructionism» *Socialist Review* 93/94, 1987.
- Fausto-Sterling, Anne, *Myths of Gender: Biological Theories About Women and Men*, Basic, New York, 1985.
- Ferguson, Ann, »Sex war: The debate between radical and libertarian feminists», *Signs* 10:1, 1984.
- Ferguson, Ann, »Patriarchy, sexual identity, and the sexual revolution», *Signs* 7:1, 1981.
- Firestone, Shulamith, *The Dialectics of Sex: The Case for Feminist Revolution*, Bantam, New York, 1970.

- Foucault, Michel, *The History of Sexuality. Vol I: An Introduction*, Random House, New York, 1978.
- Freedman, Estelle B, »Sexuality in nineteenth-century America: Behavior, ideology, and politics», *Reviews in American History*, December 1982.
- Friday, Nancy, *My Secret Garden*, Simon and Schuster, New York, 1983.
- Frye, Marilyn, »Lesbian sex», *Sinister Wisdom* 35, 1988.
- Frye, Marilyn, »To be and be seen: The politics of reality», *The Politics of Reality: Essays in Feminist Theory*, The Crossing Press, Trumansburg, New York, 1986.
- Gordon, Linda & Allen Hunter, »Sex, family, and the new right: Antifeminism as a political force», *Radical America*, (Nov), 1978.
- Griffin, Susan, *Pornography and Silence: Culture's Revenge Against Nature*, Harper and Row, New York, 1981.
- Grimshaw, Jean, »Autonomy and identity in feminist thinking», i Morweng, Grithiths, and Whitford, red, *Feminist Perspectives in Philosophy*, Indiana University Press, Bloomington, 1988.
- Gubar, Susan & Joan Hoff, reds. *For Adults Only: The Dilemma of Violent Pornography*, Indiana University Press, Bloomington.
- Hamblin, Angela, Is a feminist heterosexuality possible? i Sue Cartledge, red. *Sex and Love: New Thoughts on Old Contradictions*, The Women's Press, London, 1983.
- Hoagland, Sarah, *Lesbian Ethics: Toward New Value*, Institute of Lesbian Studies, Palo Alto, California, 1983.
- Harding, Sandra, *The Science Question in Feminism*, Cornell University Press, Ithica, 1986.
- Hocquenghem, Guy, *Homosexual Desire*. trans. Daniella Dangoor. Allyson and Busby, London, 1978.
- Hite, Shere, *The Hite Report: A Nationwide Survey of Female Sexuality*, Dell, New York, 1976.
- Irigaray, Luce, *Speculum of the Other Woman*, Cornell Press, New York, 1985.
- Irigaray, Luce, *The Sex Which Is Not One*, Cornell Press, New York, 1985.
- Jackson, Margaret, »Facts of life' or the eroticization of women's oppression? Sexology and the social construction of heterosexuality», i Pat Caplan, red, *The Cultural Construction of Sexuality*, Tavistock Publications, New York, 1987.
- Jagggar, Alison, *Feminist Politics and Human Nature*, Rowman and Allanheld, Totowa, New Jersey, 1983.
- Jeffreys, S, »Free from all uninvited touch of man: Women's campaigns around sexuality 1880-1914», *Women's Studies International Forum* 5:6, 1982.
- King, Katie, »The situation of lesbianism as feminism's magical sign: Contests for meaning and the U.S. Women's Movement, 1968-1972», *Communication* 9:1 (Fall), 1985.
- Kitzinger, Celia, *The Social Construction of Lesbianism*, SAGE Publications, Beverly Hills, 1987.
- Koedt, Ann, »The myth of the vaginal orgasm», Anne Koedt, Ellen Levine, Anita Rapone, red, *Radical Feminism*, New York Times Book Company, New York, 1973.
- Kristeva, Julia, *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art*, Basil Blackwell, Oxford, 1980.
- Lederer, Laura, red, *Take Back the Night: Women on Pornography*, Dell Publishing Company, New York, 1981.
- Linden, Robin, Darlene Pagano, Diana Russell, & Susan Leigh Star, *Against Sado Masochism*, East Palo Alto, Frog in the Will Press, California, 1982.
- Lorde, Audre, »Uses of the erotic: The erotic as power», *Sister Outsider*, Crossing Press, Trumansburg, New York, 1984.
- Loulan, Jo Ann, *Lesbian Sex*, Spinsters Ink, San Francisco, 1984.
- MacKinnon, Catharine, *Toward a Feminist Theory of the State*, Harvard University Press, Cambridge, Mass, 1989.
- MacKinnon, Catharine & Andrea Dworkin, *Pornography and Civil Rights: A New Day for Women's Equality*, Organizing Against Pornography, Minneapolis, 1988.
- MacKinnon, Catharine, *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law*. Harvard University Press, Cambridge, Mass, 1987.
- MacKinnon, Catharine, »Pleasure under patriarchy»; James H. Geer and William O'Donohue, red, *Theories of Human Sexuality*, Plenum, New York, 1987.
- MacKinnon, Catharine, »Feminism, marxism, method, and the state: An agenda for theory», *Signs* 7:3, 1982.
- Millet, Kate, *Sexual Politics*, Virago, London, 1977.
- Mitchell, Juliet & Jacqueline Rose, red, *Feminine Sexuality: Jacques Lacan and the école freudienne*, Pantheon, New York, 1982.
- Moraga, Cheri and Amber Hollingbaugh, »What we're rollin around in bed with», *Powers of Desire: The Politics of Sexuality*, Ann Snitow, Christine Stansell, Sharon Thomp-

- son, red, *Monthly Review*, New York, 1983.
- Nestle, Joan, *A Restricted Country*. Ithaca, Firebrand Books, New York, 1987.
- Nichols, Margaret, »Lesbian sexuality: Issues and developing theory«, Boston Lesbian Psychologies Collective, *Lesbian Psychologies*, University of Illinois Press, Chicago, 1987.
- Patton, Cindy, *Sex and Germs: The Politics of AIDs*. Southend Press, Boston, 1985.
- Petchesky, Rosalind, »Antiabortion, antifeminism, and the rise of the new right«, *Feminist Studies* 7, 1981.
- Pharr, Suzanne, *Homophobia: A Weapon of Sexism*. Chardon Press, Little Rock, 1988.
- Pheterson, Gail, red, *A Vindication of the Rights of Whores*, Seal Press, Seattle Washington, 1989.
- Plummer, Kenneth, »Homosexual categories: Some research problems in the labelling perspective of homosexuality«, Kenneth Plummer, red, *The Making of the Modern Homosexual*, Barnes and Noble, Totawa, New Jersey, 1981.
- Pratt, Minnie Bruce, »Identity: Skin blood heart«, Elly Bulkin, Minnie Bruce Pratt, & Barbara Smith, red, *Yours in Struggle: Three Feminist Perspectives on Anti-Semitism and Racism*, Long Haul Press, New York, 1984.
- Rich, Adrienne, »Compulsory heterosexuality and lesbian existence«, *Signs* 5:4, 1980.
- Rich, Adrienne, *Of Woman Born*, Norton, New York, 1976.
- Rubin, Gayle, »Thinking sex: Notes for a radical theory of the politics of sexuality«, Carole S Vance, red, *Pleasure and Danger: Exploring Female Sexuality*, Routledge and Kegan pasul, Boston, Mass, 1984.
- Rubin, Gayle, »The leather menace: Comments on politics and s/m«, Califia, red, *Coming to power: Writings and Graphics on Lesbian S/M*, 1980.
- Rubin, Gayle, »The traffic in women: Notes on the »political economy« of sex«, Rayna Reiter, red, *Toward an Anthropology of Women*, *Monthly Review*, New York, 1975.
- Rush, Florence, *The Best Kept Secret: Sexual Abuse of Children*, McGraw-Hill, New York, 1980.
- Russell, Diana, *Sexual Exploitation*, Russell Sage, New York, 1984.
- Russell, Diana, *The Politics of Rape: The Victim's Perspective*, Stein and Day, New York, 1975.
- Sayers, Jasnet, *Biological Politics*, Tavistock Publications, New York, 1982.
- Sayers, Janet, *Biological Politics*. Tavistock Publications, New York, 1982.
- Sherfey, Mary Jane, »A theory on female sexuality«, Robin Morgan, red, *Sisterhood is Powerful: Writings from the Women's Liberation Movement*, Vintage, New York, 1970.
- Seidman, Steven, »Constructing sex as a domain of pleasure and self expression«, *Theory, Culture and Society* 6, 1989.
- Smith, Dorothy, »A sociology for women«, J Sherman and E T Beck, red, *Prism of Sex: Essays in the Sociology of Knowledge*, University of Wisconsin, Madison, 1979.
- Stein, Arlene, »All dressed up, but no place to go?« *Outlook* (Winter), 1989.
- Vance, Carole S, red, *Pleasure and Danger: Exploring Female Sexuality*, Routledge and Kegan Paul, Boston, 1984.
- Vicinus, M, »Sexuality and power: A review of current work in the history of sexuality«, *Feminist Studies* 8, 1982.
- Walkowitz, Judith, »The politics of prostitution«, *Signs* 6, 1980.
- Weeks, Jeffrey, *Sexuality*, Routledge, Chapman, and Hall, New York, 1986.
- Weeks, Jeffrey, *Sexuality and Its Discontents: Meaning, Myths, and Modern Sexuality*, Routledge, Chapman, and Hall, New York, 1985.
- Wittig, Monique, *The Lesbian Body*, Beacon, Boston, 1986.
- Zita, Jacquelyn, »Medical essentialism, erotic speciation, and the problem of theorizing difference and lesbian identity or How to speak as a pervert«, Manuscript. Presented at Center for Advanced Feminist Studies, University of Minnesota, 1989.
- Zita, Jacquelyn, Lesbian body journeys: Desire making difference. *Lesbian Philosophies and Cultures*, ed. Jeffner Allen. State University of New York Press, New York, 1990.

Jacquelyn N.Zita
 University of Minnesota
 Women's Studies
 492 Ford Hall
 224 Church Street S.E.
 Minneapolis, Minnesota 55455
 USA